

Uzdrowskowa przestrzeń publiczna w wybranych miejscowościach Dolnego Śląska

Public spaces in selected spa towns in Lower Silesia

Olaf Płachta

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego
pl. Uniwersytecki 1, 50-137 Wrocław
e-mail: olaf.plachta@wp.pl

Zarys treści: Miejscowości uzdrowskowe charakteryzują się obecnością specyficznych elementów przestrzeni publicznej, które różnią te miasta od innych. Są to: pijalnie wód mineralnych, parki zdrojowe oraz sanatoria z głównymi budynkami sanatoryjnymi – domami zdrojowymi. Kurorty te cechuje również obecność deptaków, łączących najważniejsze obiekty lecznictwa uzdrowskiego. Wymienione obiekty mogą być uznane za elementy uzdrowskiej przestrzeni publicznej. Celem autora niniejszego opracowania było ukazanie przemian uzdrowskiej przestrzeni publicznej, zachodzących w rozwoju historycznym Świeradowa-Zdroju, Szczawna-Zdroju i Cieplic Śląskich-Zdroju, oraz charakterystyka jej obecnego kształtu, na podstawie badań terenowych oraz kwerendy (badań) źródeł historycznych, planów miejskich itp.

Słowa kluczowe: uzdrowisko, przestrzeń publiczna, Dolny Śląsk

Abstract: Spa towns typically tend to develop differently from other types of urban centers (Węclawowicz-Bilska 2008). Spa parks and other green spaces distinguish spa towns, as do spa recreation centers, promenades, and mineral water sites. These features are present regardless of the date of establishment of a spa town (Węclawowicz-Bilska 2008). Green areas such as spa parks have evolved along with the given town or village – often having

served this very function for hundreds of years. Currently, such parks are used as places of rest, walking spaces, and game areas. Mineral waters are central to the functioning of health resorts. Spas were usually the first facilities to make use of mineral waters. Pump rooms served as water pumping sites as well as meeting sites for local residents. Some pump rooms were expanded by adding covered walkways and other rooms (Piróg 2008). Spa houses are mostly located in the central part of each resort, near the mineral water pump room. Spas are often becoming representative locations within spa towns and yield a brand for each given town. The appearance and nature of public spaces determine the perception of a city, which is especially important in a competitive business environment. This has prompted a restoration trend designed to update Polish spa towns to meet Western European standards. Green spaces as well as historic buildings are regularly now being restored. The three analyzed spa towns (Świeradów, Cieplice, Szczawno) successfully use their opportunity to improve their image by updating their facilities in order to attract tourists and spa customers.

Keywords: spa, urban space, Lower Silesia

Wprowadzenie

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto definicję przestrzeni publicznej opracowaną na III Kongresie Urbanistyki Polskiej Związku Miast Polskich (ZMP) i Towarzystwa Urbanistów Polskich (TUP) (Biegański i in. 2009). Zgodnie z tym, *przestrzeń publiczna* definiowana jest w kategoriach społeczno-ekonomicznych. Rozumiana jest ona jako dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania. Potocznie za przestrzeń publiczną uważane są wszystkie miejsca, do których ma dostęp każda jednostka bez konieczności spełniania dodatkowych warunków. Do tego typu przestrzeni można zaliczyć: główne drogi, ulice, parki i ogrody miejskie (Mierzejewska 2011). W wielu przypadkach przestrzenie publiczne są wizytówką miasta.

W miejscowościach uzdrowiskowych sposób kształtowania przestrzeni różnił się zawsze od zasad zagospodarowania innych ośrodków miejskich (Węclawowicz-Bilska 2008). Centralna część uzdrowiska zawsze lokowana była w bezpośrednim sąsiedztwie źródeł. Park zdrojowy, pijalnia, piesze promenady oraz inne tereny zieleni stanowią najważniejsze przestrzenie publiczne uzdrowisk. Obszary zielone (parki, skwery) są podstawowym elementem kompozycji centrum uzdrowisk. Często bywają one połączone z fontannami, wodotryskami, stawami czy ogrodami lub łąkami, pełniącymi zazwyczaj funkcje dekoracyjne. Obiekty lecznicze są skupione

zawsze w pobliżu centralnej części uzdrowiska oraz jego terenów zielonych. Takie elementy rozplanowania występują we wszystkich ośrodkach uzdrowiskowych, niezależnie od okresu ich powstania (Węclawowicz-Bilska 2008). Przestrzeń publiczna uzdrowisk jest wykorzystywana przez kuracjuszy od wczesnych godzin porannych, kiedy udają się oni na zabiegi, w godzinach popołudniowych, kiedy z nich wracają, jak i wieczornych, kiedy stanowi ona miejsce spacerów i spotkań (Węclawowicz-Bilska 2010).

Analizie poddano takie elementy przestrzeni publicznej, jak: parki zdrojowe wraz z innymi terenami zielonymi miejscowości, pijalnie wód mineralnych, domy zdrojowe oraz promenady spacerowe – deptaki.

Tereny zielone, w tym parki zdrojowe, pełnią bardzo istotną rolę w kształtowaniu funkcji uzdrowiskowej danej miejscowości, głównie ze względu na mikroklimat, który wytwarzają. Są też miejscem spacerów i wycieczek, zapewniających chwile relaksu, które stanowią istotny element kuracji w uzdrowisku. Parki zdrojowe kształtowały się równoległe do rozwoju miejscowości już od kilkuset lat, jako nieodłączny element przestrzeni publicznej danej miejscowości.

Pijalnie wód mineralnych stanowią centralny punkt miejscowości uzdrowiskowych. Są to miejsca, gdzie kuracjusze mogą korzystać z leczniczych właściwości wód mineralnych. Miejsce, w którym znajduje się źródło wód, było zazwyczaj zagospodarowywane jako pierwsze na terenie uzdrowiska. Wokół zdroju powstawały też pierwsze urządzenia kuracyjne i zajazdy. Rozwój przestrzenny miejscowości uzdrowiskowych następował od miejsca wytryskiwania źródeł wód leczniczych. Oprócz swej funkcji, źródła i pijalnie w rozwoju historycznym miejscowości były traktowane również jako miejsca spotkań. Z tego też powodu przy części budynków pijalni powstawały hale spacerowe, zwane inaczej galeriami spacerowymi. Ich zadaniem było zapewnienie miejsca do spacerów oraz ochrona kuracjuszy przed deszczem, wiatrem, czy zbyt ostrym słońcem. Pijalnie wraz z halami spacerowymi często stawały się bodźcem do wytyczenia głównego ciągu komunikacyjno-spacerowego miejscowości. Przeważnie galerie spacerowe były budowane na planie długiego prostokąta, jako obiekty częściowo otwarte (Piróg 2008).

Deptaki są głównymi ciągami komunikacyjnymi uzdrowisk. Ich przebieg był w ciągu wielu lat kształtowany tak, aby łączyły najważniejsze obiekty uzdrowiskowe, tj. pijalnię, dom zdrojowy, pozostałe budynki sanatoryjne i park zdrojowy.

Rola deptaków nie zmieniła się praktycznie od początku ich istnienia. Zarówno dawniej, jak i obecnie służą kuracjom przede wszystkim jako miejsca spacerów, odpoczynku, ale też i zakupów.

Domy zdrojowe są to główne budynki sanatoryjne, zlokalizowane najczęściej w centralnej części uzdrowiska, w pobliżu pijalni wód mineralnych. Pierwotnie dom zdrojowy był miejscem, w którym zatrzymywali się kuracjusze podczas leczenia. Obecnie, wraz z budową nowych obiektów sanatoryjnych, domy zdrojowe stały się bardziej symbolami miejscowości, zachowały jednak swoją funkcję noclegową. Stanowią one często dominantę w krajobrazie miejscowości, są ponadto budynkami reprezentacyjnymi, charakterystycznymi dla epoki, w której powstały. Większość domów zdrojowych ma ponad stuletnią historię (Piróg 2011).

Badane elementy przestrzeni publicznej znajdują się w strefie A ochrony uzdrowiskowej. Obejmuje ona swym zasięgiem obszar, na którym usytuowane są zakłady i urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego oraz inne obiekty służące obsłudze kuracjusza, w zakresie nieutrudniającym lecznictwa uzdrowiskowego, np. pensjonaty i restauracje. Strefa A ochrony uzdrowiskowej rozciąga się również na obszary parków uzdrowiskowych, gdyż udział terenów zieleni nie może wynosić mniej niż 65% jej powierzchni. Inne obiekty związane z zakwaterowaniem i zaspokajaniem potrzeb kuracjuszy zlokalizowane są w strefie B ochrony uzdrowiskowej, która przylega bezpośrednio do strefy A. W strefie tej mogą znajdować się obiekty hotelowe, sportowe oraz budownictwo mieszkalne, jednak nie może ona oddziaływać na strefę A w negatywny sposób.

Miejscowości uzdrowiskowe poddane analizie zostały przez autora wybrane w oparciu o ich genezę, rozwój historyczny oraz czynniki wpływające na kształtowanie się funkcji uzdrowiskowej.

Świeradów-Zdrój

Świeradów-Zdrój po raz pierwszy był wzmiankowany w 1524 r. jako osada Fegebeutel (Szoka i in. 1989). W tym samym czasie odkryte zostały lecznicze wody mineralne; pierwszy raz opisane przez Leonarda Thurneyssera jeszcze w XVI wieku. Zauważalny rozwój miejscowości nastąpił po przyłączeniu opisywanych ziem do Prus, a więc po 1754 r., kiedy to „Górne Źródło” zostało ujęte i zadaszone,

a obok wybudowano domek do picia wody – pierwszą pijalnię. Lata te przyniosły również budowę pierwszego miejsca noclegowego dla przyjezdnych, jakim była karczma stojąca nieopodal źródła. Rozwój pierwszej infrastruktury uzdrowiskowej oznaczał rozbudowę źródła, przeprowadzoną w latach 1768–1795. W tym czasie wybudowano stary i nowy dom źródłany, pawilon muzyczny oraz pierwszy dom kąpielowy posiadający 12 wanien. Z 1777 r. pochodzi jeden z najstarszych zachowanych opisów uzdrowiska, autorstwa Jana Gottfrieda Morgenbessera pt. *Publiczne uwiadomienie źródeł zdrowych lub wód mineralnych leczących na Śląsku*. Kolejne inwestycje w rozwój infrastruktury uzdrowiskowej przyniosły lata 1838–1839. W tym czasie wybudowane zostały Łazienki Leopolda, zlokalizowane przy „Górnym Źródle”, w których znajdowały się pokoje dla kuracjuszy oraz kabiny do kąpeli leczniczych. W tym też okresie założono park z wieloma gatunkami roślin, który zyskał miano ogrodu wiedeńskiego. Pierwszy park uzdrowiskowy powstał ponad 30 lat później, w 1872 r. Oprócz alei spacerowych znalazły się w nim również ławki i stoliki dla kuracjuszy. Stale zwiększająca się liczba kuracjuszy stała się impulsem do dalszej rozbudowy uzdrowiska. W latach 1881–1884 wybudowane zostały trzy nowe pensjonaty oraz rozbudowane te już istniejące. Płynna rozbudowa miejscowości została powstrzymana przez pożar, który 14 grudnia 1895 r. zniszczył niemal wszystkie budynki w pobliżu „Górnego Źródła”. Dzięki zaangażowaniu hrabiego Fryderyka von Schaffgotsch, właściciela uzdrowiska, już w 1899 r. zostały oddane do użytku nowe obiekty uzdrowiskowe, które służą kuracjom do dziś (Szoka 2006).

Połączony z pijalnią Dom Zdrojowy został wybudowany w 1899 r., według koncepcji architekta K. Grossera z Wrocławia. Bryła budynku została zaakcentowana wieżą zegarową o wysokości 46 metrów. Wnętrze upiękuszono obrazami malarza C. Kaysera-Eichberga i pracami rzeźbiarskimi C. Willborna i K. Giesecke. W 1970 r. obiekt padł ofiarą pożaru, który strawił część czwartego piętra. Remont i modernizację budynku ukończono w 1975 r.

Przed budynkiem rozpościerają się dwa tarasy o długości 160 metrów każdy, które stanowią początek Parku Zdrojowego. Między nimi została urządzona sztuczna grotta naciekowa. Przy niej, w 1989 r., wmurowano tablicę pamiątkową z podobizną nestora polskiej turystyki i napisem *Szlak im. dr Mieczysława Orłowicza w setną rocznicę urodzin – PTTK 17 XII 1989 Jelenia Góra*. Szlak im.

M. Orłowicza to główny czerwony szlak sudecki, który zaczyna się w Świeradowie-Zdroju i biegnie przez całe Sudety do Paczkowa.

Pijalnia wód mineralnych w Świeradowie-Zdroju została wybudowana nad „Górnym Źródłem”. Budynek ten posiada najdłuższą w Sudetach halę spacerową o długości 80 metrów, szerokości i wysokości 10 metrów. Pijalnia jest kryta dachem modrzewiowym, a wewnątrz pokryta roślinną polichromią. Nad sceną, znajdującą się w środkowej części obiektu, znajduje się herb rodziny von Schaffgotsch, dawnych właścicieli uzdrowiska i fundatorów budynku.

Kompozycja parkowa Parku Zdrojowego powstała w 1898 r. według projektu Karla Grossera, twórcy Domu Zdrojowego. W swojej koncepcji podzielił on Park Zdrojowy na kilka mniejszych fragmentów. Część znajdująca się najbliżej Domu Zdrojowego prezentuje architektoniczny typ rozwiązania z tarasami, schodami, rampami i murami oporowymi na skarpach. Część Parku położona na południe od Domu Zdrojowego została przewidziana głównie jako miejsce odpoczynku i zabaw. Znajduje się w niej boisko do gry w boule i siatkówki oraz wiele stolików i ławek. Fragment parku położony na północ od Domu Zdrojowego pomyślany został jako miejsce spacerów z niewielkimi, częściowo odizolowanymi miejscami odpoczynku.

Cieplice Śląskie-Zdrój

Cieplice Śląskie-Zdrój po raz pierwszy wzmiankowane były 18 marca 1281 r., kiedy książę Bernard Lwówecki darował joannitom ze Strzegomia miejscowość Calidus-fons („ciepłe źródła”). Ówczesna nazwa miejscowości świadczy, że w tym czasie znane były już ciepłe źródła wód mineralnych bijące w pobliżu Cieplic. Joannici już w 1288 r. wzniesli tam gościniec dla chorych. Był to pierwszy zorganizowany zakład leczenia na terenie dzisiejszego uzdrowiska. W II połowie XIV wieku właścicielem miejscowości został Gotsche Schoff, rycerz na usługach księcia Bolka II Świdnicko-Jaworskiego. W dniu 16 czerwca 1403 r. właściciel miejscowości nadał jedno z dwóch znanych źródeł cystersom sprowadzonym z Krzeszowa. Od tej pory zarówno Schaffgotschowie, jak i zakonnicy prowadzili tu działalność leczniczą. Pierwszego opisu cieplickich wód dokonał w 1569 r. Caspar Hoffmann. Przyczyniło się to do dalszego wzrostu zainteresowania uzdrowiskiem. Dopiero rok 1812 przyniósł zmiany w działalności uzdrowiska – po sekularyzacji dóbr cystersów ród

Schaffgotschów nabył „zdrój klasztorny” i w ten sposób w ich rękach znalazło się całe uzdrowisko. Taki stan rzeczy utrzymywał się do 1945 r.

Istniejący obecnie Dom Zdrojowy o modernistycznej architekturze wybudowano w latach 1929–1931. Projektantem był Georg Steimetz z Charlottenburga. Na ówczesne czasy budynek był bardzo nowoczesny. Przylegają do niego dwie identyczne, okrągłe przybudówki, mieszczące baseny. Taka konstrukcja nawiązuje do „odwiecznego” elementu panoramy Cieplic – dwóch zdrojów. Budynki zdrojowe istniejące przed 1929 r. powstały po pożarze miejscowości z 1711 r. Pijalnia wód mineralnych jest usytuowana na parterze Domu Zdrojowego.

Park Zdrojowy pierwotnie został założony jako ogród w stylu francuskim przy pałacu rodziny Schaffgotschów. Pierwsza wzmianka o jego istnieniu pochodzi z 1713 r. Już w 1796 r. został przebudowany – wytyczono główną aleję, istniejącą do dziś, wysadzaną włoskimi topolami, lipami i klonami. W tym czasie Park podzielony był na dwie części: pałacową, przeznaczoną tylko do użytku mieszkańców pałacu Schaffgotschów, i zdrojową, dostępną dla pozostałych osób. Kolejne przeobrażenia miały miejsce pod koniec I połowy XIX wieku. W 1835 r. wybudowany został Teatr Zdrojowy, ufundowany przez Johanna Nepomucena von Schaffgotsch. Powstał on według projektu Alberta Tollberga i przypominał teatr istniejący ówczesnie w Berlinie. W 1838 r. nastąpiła przebudowa Parku według założeń stylu angielskiego. W tym czasie Park Zdrojowy uzyskał swoje obecne oblicze; wytyczono przebieg ścieżek, położenie klombów i fontann. Cechą charakterystyczną Parku są polany i osie widokowe skierowane ku Karkonoszom. Park obecnie zajmuje 16,4 ha i jest w 68% pokryty drzewami. Na jego terenie rośnie 78 gatunków i odmian drzew i krzewów. Najliczniej występują tam: jawory, lipy, dęby szypułkowe, świerki pospolite, jesiony i topole.

Przedłużeniem Parku Zdrojowego od południa jest Park Norweski. Został założony w latach 1904–1906 przez właściciela fabryki maszyn papierniczych Eugena Füllnera i oddzielał ten zakład od osiedla robotników. Obecna nazwa Parku pochodzi od pawilonu wybudowanego na wzór restauracji w Oslo, oddanego do użytku 18 lipca 1909 r. Aż do końca lat 50. XX wieku w pawilonie działała restauracja. Od 1967 r. mieści się w nim Muzeum Przyrodnicze, z piękną kolekcją ornitologiczną. Powierzchnia Parku wynosi 15,6 ha, a na jego obszarze rośnie 57 gatunków i odmian drzew i krzewów, o podobnym składzie, jak w Parku Zdrojowym.

Szczawno-Zdrój

Szczawno-Zdrój po raz pierwszy wzmiankowane było w 1221 r. w *Księdze Henrykowskiej* jako wieś książęca. Dokument ten nie dotyczył bezpośrednio Szczawna, lecz innej miejscowości, wspominając o uzdrowisku jako geograficznym punkcie odniesienia. Szczawno-Zdrój w tym czasie musiało być już ważną miejscowością, gdyż w dokumencie tym napisano, że wioskę Budzów koło Ząbkowic Śląskich należy wybudować na takich samych prawach i zasadach, jak położone w pobliżu Salzbrunn czyli – Szczawna. Pod koniec XIII wieku Szczawno włączono do dóbr zamku Książ i od tego czasu jego losy zmieniały się wraz z dziejami zamku. Wiek XV przyniósł przemiany własnościowe miejscowości, która prawie przez pół wieku znajdowała się w rękach czeskich. W 1509 r. posiadłość tę nabył Conrad von Hochberg, którego potomkowie dziedziczyli Szczawno aż do 1931 r. Właściwości lecznicze wód mineralnych Szczawna opisał po raz pierwszy nadworny lekarz Hochbergów – Caspar Schwenckfeldt w 1598 r. w książce pt. *Catalogus stirpium et fossilium Silesiae (Katalog źródeł i bogactw Śląska)*. W 1815 r. Jan Henryk IV Hochberg postanowił stworzyć uzdrowisko na europejskim poziomie. Decyzją właściciela miejscowości kierowanie uzdrowiskiem przejął Samuel August Zemplin, który doprowadził do szybkiego i intensywnego rozwoju uzdrowiska. Z jego inicjatywy wybudowano pijalnię wód mineralnych, teatr, pawilon dla orkiestry, hotele i zajazdy. Zemplin był również pomysłodawcą promenady łączącej najważniejsze obiekty miejscowości oraz założycielem Parku Zdrojowego. W roku uruchomienia uzdrowiska na kurację przyjechały 33 osoby. Szczawno-Zdrój przez długi czas pozostawało w cieniu bardziej znanego, sąsiedniego uzdrowiska Stary Zdrój (obecnie dzielnica Wałbrzycha). Dopiero po zaniku (w wyniku robót górniczych) wszystkich pięciu źródeł w Starym Zdroju, od 1870 r. nastąpił gwałtowny rozwój szczawieńskiego uzdrowiska.

Dom Zdrojowy (dawniejszy Grand Hotel) powstał na przełomie lat 1909 i 1910. Wybudowany został przez właściciela zamku Książ, Jana Hochberga von Pless, a do użytku został przekazany w 1911 r. W momencie oddania do użytku, był to największy i najnowocześniejszy hotel na Śląsku, o wyniosłej monumentalnej bryle, stanowiącej dominantę całego uzdrowiskowego zespołu urbanistycznego.

Pijalnia wraz z halą spacerową została wybudowana w 1896 r. Zastąpiła ona zniszczoną w wyniku pożaru z 1893 r. wcześniejszą pijalnię, powstałą około 1820 r. Ta pierwsza pijalnia była obszerną halą, pośrodku której znajdowała się głębiej umieszczona studnia, otoczona drewnianą barierką. W 1992 r. doszło do kolejnego pożaru, który zniszczył część obiektu. Wyremontowana w dokładnie takim samym kształcie, jak przed pożarem, pijalnia została otwarta 25 listopada 1996 r.: podziemia i parter są murowane, a pierwsze piętro wraz z konstrukcją dachu drewniane (Piróg 2011). Hala spacerowa, połączona z pijalnią, została zbudowana na planie prostokąta o długości 70 m, szerokości 15 m i wysokości 10 m. Jednonawowa konstrukcja od strony wschodniej, wzdłuż dłuższego boku, jest otwarta w kierunku Parku Zdrojowego, a od strony zachodniej zabudowana ciągiem małych sklepów. Budowla oparta została na dwunastu kolumnach.

Park Zdrojowy im. Henryka Wieniawskiego położony jest na zboczu Wzgórza Giedymina. Jego powierzchnia to 26,5 ha. Urządzony został w stylu angielskim. Podczas inwentaryzacji dendrologicznej na terenie parku oznaczono 38 gatunków i odmian drzew i krzewów iglastych oraz 89 gatunków i odmian drzew i krzewów liściastych. W parku rosną rośliny sprowadzone z Ameryki Północnej, Azji oraz Bałkanów i Włoch, takie jak cypryśnik błotny, miłorząb dwuklapowy, różaneczniki i azalie.

Park Szwedzki znajduje się w północno-zachodniej części Szczawna. Został założony w drugiej połowie XIX wieku na terenie rozległych łąk. Park otrzymał postać założenia krajobrazowo-naturalistycznego. W wieku XX pierwotne założenie z rozległymi polanami, długimi ciągami spacerowymi i stosunkowo niewielką ilością drzew ewoluowało w kierunku parku miejskiego. Spowodowało to powstanie gęstej sieci ścieżek spacerowych. Rozbudowany został również układ wodny, wzbo-gacony o strumienie położone w peryferyjnych częściach Parku. Systematycznie wprowadzony drzewostan zajął znaczną część dawnych polan, ograniczając ich teren do niewielkich wewnątrz parkowych. Gatunkami dominującymi na obszarze Parku Szwedzkiego są: buk zwyczajny, dąb szypułkowy, klon jawor, klon pospolity, świerk pospolity, sosna zwyczajna, cis i jesion.

Kształtowanie przestrzeni publicznej w uzdrowiskach

Dobrze zorganizowana przestrzeń publiczna ma zasadnicze znaczenie dla miasta i jakości życia mieszkańców, z uwagi zwłaszcza na swą zdolność integrowania społeczności. Przestrzeń publiczna ma także znaczenie dla tożsamości miasta – powinna być otwarta na przyszłość, a zarazem podkreślać związki z historią i tradycją. Sposób kształtowania przestrzeni miejscowości uzdrowiskowych różni się od sposobu zagospodarowania typowych miast. W przypadku uzdrowisk kompozycja przestrzeni jest ściśle powiązana z krajobrazem, otaczającą przyrodą, jak i terenami zielonymi. Najważniejszym elementem przestrzeni uzdrowiskowej jest obszar zieleni zorganizowanej według planu – park z łączącymi się skwerami, ogrodami, wśród których usytuowane są obiekty lecznicze, często te zabytkowe i najpiękniejsze. Przestrzeń ta jest zazwyczaj starannie zaprojektowana i urządzona. Czasami przestrzeń uzdrowiskowa i przestrzeń publiczna miasta stykają się ze sobą, a nawet ulegają przemieszeniu. W takim przypadku należy uwzględnić potrzeby wszystkich użytkowników w czasie opracowywania sposobu zagospodarowania takich przestrzeni (Węclawowicz-Bilska 2010). Sposób zagospodarowania przestrzennego uzdrowiska ma duży wpływ na realizację procesu leczniczego, który odbywa się w sanatoriach i zakładach przyrodolecznicych oraz na obszarze całej miejscowości. Powinien więc odpowiadać wymaganiom wynikającym z profili leczniczych danego ośrodka. Jakość przestrzeni uzdrowiska powinna podlegać okresowej ocenie i weryfikacji przez specjalistów, tak jak dzieje się to z procesami leczniczymi. Przestrzeń uzdrowiskowa to często najciekawsze i najatrakcyjniejsze obszary miejscowości, o tradycyjnej i zabytkowej zabudowie podlegającej ścisłej ochronie konserwatorskiej. Miejsca te skupiają życie towarzyskie kurortu.

W dzisiejszych czasach rozwinęła się silna konkurencja na rynku usług leczniczych. Wymaga to od uzdrowisk prowadzenia właściwej polityki regionalnej, której celem będzie prawidłowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej. Do władz miasta należy obecnie dbanie o pozytywny i atrakcyjny wizerunek miejscowości. W celu ratowania od zniszczeń i degradacji terenów zurbanizowanych i zielonych, prowadzone są kompleksowe działania rewitalizacyjne, służące poprawie zagospodarowania całego miasta. Ich efekty stanowią o podniesieniu atrakcyjności polskich uzdrowisk zgodnie z europejskimi standardami. Z tego względu przy realizacji

projektów rewitalizacyjnych konieczne jest angażowanie specjalistów o wysokich umiejętnościach. Możliwość ubiegania się o dofinansowanie projektów ze środków unijnych stwarza szansę dla polskich uzdrowisk, które z własnego budżetu nie byłyby w stanie uporać się z takimi wyzwaniami, jak przywrócenie do życia wielu miejsc i obszarów życia w swym mieście.

Programy rewitalizacyjne uzdrowisk mają za zadanie przywrócenie układu funkcjonalnego ze strefą uzdrowiskową lub jego podkreślenie. Taka koncepcja podziału przestrzennego miasta ma na celu wyeksponowanie najciekawszych jego części, by – z racji swojego niepowtarzalnego charakteru – stały się jego wizytówką.

Podsumowanie

Przestrzeń publiczna odgrywa szczególną rolę we współczesnym mieście. To jeden z ważniejszych elementów stanowiących o atrakcyjności miasta jako miejsca do życia, pracy i wypoczynku. Jest znakiem rozpoznawczym i elementem tożsamości potwierdzającym pozycję miasta, wyrażającym jego aspiracje i sukcesy. Wygląd i charakter przestrzeni publicznej decydują o postrzeganiu miasta, co ma szczególne znaczenie w czasach konkurencji. Szczególnego rodzaju przestrzeń publiczna znajduje się w miejscowościach uzdrowiskowych. Składają się na nią elementy typowe tylko dla tych miast, niespotykane gdzie indziej: domy zdrojowe, pijalnie wód mineralnych, parki zdrojowe, hale spacerowe itp. Ta właśnie przestrzeń okazuje się tam najważniejsza, powinna być zatem estetyczna, czysta, zagospodarowana, wygodna i stylowa. W tej przestrzeni przyjezdny kuracusz czy turysta spędza najwięcej czasu i jej atrakcyjność wpływa na większe zainteresowanie miejscowością.

Do opracowania zostały wybrane trzy dolnośląskie uzdrowiska, w których przestrzeń publiczna w ostatnich latach uległa pozytywnym przekształceniom, a programy rewitalizacyjne przyniosły wiele korzyści. Przestrzeń zurbanizowana, w tym obiekty zabytkowe tych uzdrowisk, są sukcesywnie odnawiane i remontowane. Spore zaniedbania dotyczyły do tej pory terenów zielonych, a przecież parki uzdrowiskowe, obok źródeł wód mineralnych, stanowią podstawę leczniczego charakteru uzdrowisk. Z sukcesem przeprowadzona rewitalizacja zmieniła na korzyść wygląd omówionych miast.

Wyznacznikiem jakości uzdrowiska jest stan zagospodarowania i utrzymania przestrzeni publicznych wraz z dbałością o obiekty zabytkowe, tereny zielone i małą architekturę. Poprawa estetyki funkcjonalnej przestrzeni publicznej powoduje wzrost atrakcyjności uzdrowisk i lepszy ich odbiór przez kuracjuszy, turystów i mieszkańców. Wymienione uzdrowiska, Świeradów, Cieplice i Szczawno, z powodzeniem wykorzystują swoją szansę na poprawę wizerunku, dzięki czemu wciąż są ciekawym i atrakcyjnym miejscem, gotowym na przyjęcie kolejnych odwiedzających.

Bibliografia

- Biegański L., Buczek G., Gzell S., Kowalewski A., Markowski T., Cichy-Pazder E., 2009, *Karta Przestrzeni Publicznej* [w:] E. Cichy-Pazder, T. Markowski (red.), *Nowa urbanistyka – nowa jakość życia*, Biblioteka Urbanisty 14, 4–11.
- Mierzejewska L., 2011, *Zieleń miejska jako przestrzeń publiczna* [w:] I. Jażdżewska (red.), *Przestrzeń publiczna miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 15–26.
- Piróg M., 2008, *Hala spacerowa i pijalnia wód mineralnych w Szczawnie-Zdroju jako przykład drewnianej architektury uzdrowskiej z terenu Dolnego Śląska*, Teka Komisji Architektury Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, OL PAN, 222–226.
- Piróg M., 2011, *Architektura drewniana w tożsamości uzdrowisk dolnośląskich*, Teka Komisji Architektury Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, OL PAN, 92–98.
- Szoka H., Szczepański E., Wysocki Z., Grzelak A., 1989, *Świeradów-Zdrój – monografia historyczna*, Wydawnictwo Uzdrawisko Świeradów-Czerniawa, Jelenia Góra.
- Szoka H., 2006, *Uzdrowisko Świeradów-Czerniawa*, Wydawnictwo Uzdrawisko Świeradów-Czerniawa, Jelenia Góra.
- Węclawowicz-Bilska E., 2008, „*Serce miasta*”, *uzdrowiska, technopolis*, Czasopismo Techniczne, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej 4, 231–237.
- Węclawowicz-Bilska E., 2010, *Przestrzeń publiczna w miastach o dominującej funkcji usług specjalistycznych*, Czasopismo Techniczne, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej 6, 269–280.